

Gesproken column

Nausicaa Marbe (schrijver, journalist en columnist Telegraaf) heeft onderstaande column uitgesproken op 31 oktober 2019 tijdens het congres 'Wie doet er mee' van de Nationale ombudsman. Thema van het congres: De relatie tussen burger en overheid in 2030.

Leven wij in een dictatuur of in het gelukkigste land ter wereld? Gaan we armoede, chaos en de burgeroorlog tegemoet of spectaculaire transitie die van Nederland een ongekend gidsland zullen maken? Is de liberale democratie een garantie voor stabiliteit of een obstakel voor een veilige samenleving?

Goedemorgen.

Ja, ik geef het toe, deze vragen vol tegenstellingen mogen wat overdreven klinken, misschien zelfs wat zwaar op de hand. Net uw haastige ontbijt naar binnen, de laatste slok koffie op en dan krijgt u de meerkeuzevraag: dictatuur of het gelukkigste land ter wereld? Beide geen perspectieven die je op een nuchtere ochtend verwacht.

We leven toch in het land dat naam heeft gemaakt met polderen, compromissen, de scherpe kantjes eraf slijpen, we houden ervan bewindspersonen op een degelijke herenfiets naar hun werk te zien rijden. 's Avonds sluiten we de gordijnen niet, laat je de hond dan uit, dan zie je wat we uitstralen: we hebben niks te verbergen. Nee, Nederland is nu geen land voor revolutie.

Maar toch. Die twee zienswijzen – dictatuur of paradijs op aarde - illustreren scherp hoe verschillend burgers en soms ook bestuurders over Nederland denken. Dat de verwachtingen zo ver uit elkaar kunnen liggen, heeft te maken met hoe burgers hun relatie met de overheid ervaren: de een verwacht het beste, de ander vreest het ergste. En dat kun je niet gemakzuchtig afdoen als het verschil tussen optimisten en pessimisten.

Vandaag is er meer aan de hand, niet alleen in Nederland, maar in heel Europa. Steeds meer burgers raken vervreemd van de overheid, teleurgesteld, defaitistisch. Dat terwijl bestuurders geen antwoord hebben en soms ook geen antwoord zoeken op deze ontwikkelingen. Het lijkt wel alsof de meest teleurgestelde burgers en de overheid geen gedeelde realiteit meer hebben waarin ze tot oplossingen kunnen komen. Het wederzijdse vertrouwen daalt onder het vriespunt.

Maar ook wie niet boos en fatalistisch is, kan soms met stomheid geslagen zijn door onbegrijpelijk beleid dat tegen het gezond verstand indruist. Ook wie de bestaande democratie vertrouwt, kan soms de angst voelen dat zijn rechten ernstig geschonden worden – nota bene door de overheid zelf.

Vraagt u mij hoe de relatie tussen burger en overheid in 2030 eruit moet zien, dan zeg ik: vreedzaam en rationeel. Eerst vreedzaam. En nee, u bent niet abusievelijk bij een gospelbijeenkomst van Koot en Bie's blije typetjes 'de positivo's' binnengelopen. *Vreedzaam*, omdat het vandaag denkbaar is, zelfs in Europa, dat de staat en de burgers elkaar met geweld bejegenen. Die kant willen we niet op. Dan rationeel. Rationeel, omdat burgers en overheid niet in aparte werkelijkheden mogen leven, verstoken van wederzijds begrip. Logische argumenten om elkaar te begrijpen in discussies en heldere analyses om greep te krijgen op de werkelijkheid kunnen mensen nader tot elkaar brengen. Ratio en redelijkheid zorgen ervoor dat overheid en burgers dezelfde taal spreken. Ze hoeven het nog niet met elkaar eens te zijn, maar ze begrijpen waar het over gaat.

Dan zijn we nu bij het K-woord. Daar waar iedereen de mond van vol heeft. De kloof. Overal gaapt opeens die vermaledijde kloof. De kloof tussen de Randstedelijke elite die zich druk maakt over de genderneutrale plee en de rest van Nederland, al die achterblijvers in krimpregio's, iets dat aangeduid wordt als *gewestelijk* Nederland, dat zich niet vertegenwoordigt voelt door de vlotgebekte gasten van de takshows, die zo *ontwaakt* tegen Zwarte Piet-liefhebbers ageren. Genoeg daarover.

Want de belangrijkste kloof is die tussen burger en politiek. En dat is ook de kloof tussen burgers en overheid, want als burgers hun politieke keuzes niet meer in het overheidsbeleid herkennen, is er iets grondig mis. Als ze door de bestaande democratische kanalen het beleid niet meer kunnen beïnvloeden, raken ze vervreemd. Als ze ervaren dat beleid willekeurig en ondoordacht blijkt, raken ze hun vertrouwen kwijt. De kloof wordt zo almaar groter.

Het is *bon ton* om in het publieke debat over de kloof in extremen te praten. Die zou òfwel niet bestaan en maar een verzinsel zijn van opgefokte burgers, van die ellendelingen die nooit tevreden zijn. Of de kloof is juist onoverkomelijk en daarmee de opmaat tot een ongeneeslijke onverzoenlijkheid. Het hele land moet op de schop, wil het ooit nog goedkomen.

Beide voorstellingen van zaken kloppen niet.

Want, daar ben ik van overtuigd, er bestaat nog steeds een basisvertrouwen in de instituten van de overheid. Burgers klagen, omdat ze oplossingen verwachten; ze willen simpelweg beter beleid. Zelfs in deze tijd van de stikstofcrisis, de boeren- en bouwprotesten, omstreden klimaatmaatregelen en economische bloei zonder welvaartsgroei, stijgt de meest bekritiseerde partij van het land, de kabinetsbepalende VVD, in de peilingen. Waarom toch?

Omdat burgers er kennelijk voldoende vertrouwen in hebben dat de grootste regerende partij het land uit de impasse kan halen. En zie: er worden nu gezamenlijk oplossingen bedacht. De boeren vergaderen mee, het kabinet komt de bouw tegemoet, het is een begin. Tegelijkertijd bestaat de kloof nog steeds. Die ontstaat in een toestand van verwarring rond beleid dat schadelijk of niet met goed fatsoen te verklaren is, dat haaks staat op verkiezingsbeloftes en dat de burger willekeurig treft waardoor rechtsongelijkheid op de loer ligt. Of rond beleid dat niets oplost, maar juist meer problemen veroorzaakt. Tel maar op: stikstofcrisis; bouwcrisis; lerarentekort; verspillende uitkeringsinstanties; dramatische ontslagen in de zorg; chaos bij de gemeentes door decentralisatie; het failliet van de jeugdzorg; psychiatrische zorg in de kou; wanbestuur bij de belastingdienst.

Er gaat heel veel goed in Nederland, maar ook heel veel mis, op onbegrijpelijke wijze. Burgers snappen het niet meer en dat heeft niets met hun politieke voorkeuren te maken, maar alles met hun gezond verstand. Met hun verwachtingen dat ze de overheid, ook als ze ontevreden zijn, tenminste kunnen begrijpen.

Uit het onderzoek van de ombudsman blijkt dat de burger concrete wensen heeft: zijn relatie met de overheid moet eerlijk, begripvol en eenvoudig zijn.

Prachtige opdrachten. Ze zijn een teken dat burgers de democratie hoog hebben zitten.

Eerlijkheid betekent namelijk niet alleen dat de overheid niet corrupt mag zijn en fouten moet toegeven. Het betekent ook dat men een faire behandeling verwacht, gebaseerd op gelijkheid voor de wet. Zoals kinderen verwachten dat hun ouders in gelijke mate van alle spruiten houden, verwachten burgers dat de overheid niet voortrekt of achterstelt. Het gaat ook hier tenslotte om een afhankelijke relatie.

Dan de opdracht om *begripvol* te zijn: burgers willen een humane overheid, voor wie ze geen statistisch gegeven zijn in ijselijk kille rekenmodellen. *De overheid mag nooit een zakjapanner zijn.* Begrip vragen betekent niet dat burgers een voorkeursbehandeling willen, maar wel dat het beleid waarmee ze te maken krijgen, niet mag leunen op een papieren werkelijkheid waaruit alle menselijkheid verdwenen is.

Evenmin willen burgers instrumenteel ingezet worden om utopische doelen te bereiken. Of het nu om bezuinigingen gaat, huisvestings- of klimaatpolitiek: de burgers, met hun hele hebben en houden, zijn het doel van beleid, niet het middel om iets anders te bereiken.

Ook de gewenste eenvoud zegt iets over democratie: de roep om helderheid en transparantie brengt de overheid dichterbij. Een woekergroei aan onbegrijpelijke regels is een vorm van funeste bureaucrativering. Regelzucht bemoeilijkt het contact tussen burgers en overheid, maakt die verwarrend, onbegrijpelijk, vermoeiend. Met als resultaat: meer verlies van vertrouwen, zelfs in de democratie.

Zo wordt onze democratie ook vanbinnen bedreigd. Door nalatigheid, laksheid, gebrek aan inzicht, onverschilligheid bij bestuur. Dat gebeurt als de overheid de regie kwijt is over de samenhang in het beleid. Daarom pleit ik graag voor een sterke, coherente overheid, voor bewindslieden met een visie die de samenleving bij elkaar kan houden. Liever een sterke overheid, dan de bij veel teleurgestelde burgers verhoopde sterke man die wel eventjes orde op zaken komt stellen.

Maar ik wil mijn verhaal, dat ik inzette met de keuze tussen dictatuur en paradijs, niet met pessimisme beëindigen. Besef: Nederlandse burgers zijn nu eenmaal mopperaars, koppig en mondig en of ze nu bezorgd, teleurgesteld, boos, activistisch en van de wereldverbetering zijn, één ding bindt ze: de hang naar perfectionisme. Alles kan veel beter, grootser, intenser, preciezer. Die creatieve verbeeldingskracht hebben we.

En tegelijkertijd wordt Nederland niet groter. Er komt niet meer bouwgrond en meer natuur bij, meer ruimte voor nieuwe steden voor nieuwkomers en jonge generaties, meer terrein voor meer industrie. We moeten het doen met wat er is. Dat betekent dat iedereen zijn hoge, soms van de werkelijkheid losgeraakte verwachtingen moet bijstellen. Burgers kunnen voor veel begrip hebben, maar niet voor een overheid die zich van hen loszingt en onbereikbare idealen koestert.

Daarom, ten laatste, wil ik een lans breken voor een herwaardering van de haalbaarheid. Voor haalbaar beleid dat geen offers vraagt die de welvaart en de sociale cohesie bedreigen. Laat dat de maat der dingen zijn. Dank u.